

Škola sećanja

Niš - Beograd - Göttingen
2013/14.

Memorijalni park Bubanj, Niš

O važnosti projekta „Škola sećanja – Sticanje znanja o genocidu nad Romkinjama i Romima i kako se boriti protiv anticiganizma“

Poslednjih godina vlada Srbije je prepoznala važnost podizanja svesti o stradanjima Jevreja u logorima tokom nacističke okupacije, te je 2012. godine podržala prvu privremenu izložbu o Holokaustu u Srbiji 1941 - 1944. Ipak, istorija stradanja Roma u Srbiji tokom Drugog svetskog rata još uvek nije dovoljno istražena i poznata. Nedostatak kulturnih događaja koji bi podsećali na ove zločine, i njihovo zanemarivanje u istoriografiji, pa čak potpuni izostatak u obrazovnom gradivu uopšte, doveli su do toga da sećanje na genocid prema Romima u javnosti gotovo da ne postoji.

Jedino sistematično naučno istraživanje o žrtvama i izvršiteljima genocida, a u kome se spominju i Romi i koje je objavljeno u Srbiji u poslednje tri dekade, je istraživanje o genocidu izvršenom nad Srbima i Romima u logoru Jasenovac u Hrvatskoj. Ovo dovodi do situacije da danas, čak i ako postoji volja da se prenose informacije i edukuje o stradanju Roma, nema dovoljno materijala koji bi tome koristio. Ipak, neki od razloga zašto nemamo podatke o stradanjima Roma i zločinima izvršenim nad njima, leže i u činjenici da je u Srbiji prisutan veliki broj predrasuda prema Romima, ali i rasističkog neprijateljstva.

Naše aktivnosti imaju za cilj da povećaju svest o važnosti otkrivanja istorijskih činjenica, kao i važnosti ukazivanja na kontinuitet diskriminacije Roma kao pojave koje u određenim uslovima vrlo lako može da dovede do ponovnog genocida. Romska zajednica je i dalje, pola veka nakon završetka Drugog svetskog rata, na udaru anticiganizma, delegitimizacije, kršenja osnovnih ljudskih prava i sistemske diskriminacije u velikom delu Evrope. Na primer, svakodnevne nasilne deportacije Romkinja i Roma - „Readmisanata“ iz Nemačke u Srbiju i na Kosovo. Sa druge strane, postoje inicijative koje se bore za prava Roma i koje su protiv ovih nasilnih deportacija, kao što je naprimer inicijativa *alle bleiben (svi ostaju)*.

Iz ovih razloga, dvogodišnji projekat *Škola sećanja* je tako koncipiran da prikupi informacije i da proizvodi znanje na više nivoa. Dok jedan fokus leži na istorijskom istraživanju o izvršenom genocidu nad Romima, njegovim uzrocima i mehanizmima, drugi deo projekta se bavi današnjom sistemskom diskriminacijom i anticiganizmom ali i time kako prepoznati i sprečiti ove pojave.

Projekat *Škola sećanja* partnerski pokreću tri organizacije civilnog društva: **Ženski prostor** (Niš), **Forum za primenjenu istoriju** (Beograd) i **Roma Center Göttingen** (Nemačka), uz solidarnu podršku **Fondacije Roza Luksemburg** (Rosa Luxemburg Stiftung) i **Međunarodne alijanse posvećene sećanju na holokaust** (International Holocaust Remembrance Alliance - IHRA).

**Biografije i apstrakti učesnika konferencije „Škola sećanja – Sticanje znanja o genocidu nad Romkinjama i Romima i kako se boriti protiv anticiganizma”,
27-29. Septembar 2013, Niš, hotel Tami**

Igor Mitić (1977, Aleksinac), profesor istorije. Živi i radi u Aleksincu. Posle završene Gimnazije, društveno jezički smer, upisao je, a 2003. godine i diplomirao na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu na katedri za istoriju, odbranivši diplomski rad na temu „Dragiša Cvetković u političkom životu“.

Od školske 2000/2001. godine radi kao nastavnik istorije u Osnovnoj školi „Aca Sinadinović“, u Loćiki, nadomak Aleksinca. Takođe, skoro jedanaest godina radio je u Romskom edukativnom centru u Nišu, organizaciji koja se bavila podizanjem obrazovnog nivoa dece romske nacionalnosti u Nišu i okolini. Kao član tima Romskog edukativnog centra učestvovao je i u pisanju Lokalne strategije za unapređivanje obrazovanja Roma u Nišu, pod pokroviteljstvom tadašnjeg Ministarstva prosvete i sporta i Školske uprave u Nišu.

O Priručniku „Ciganeska“ - Uvod u romsku istoriju, jezik i kulturu

Tim Romskog edukativnog centra izradio je Priručnik „Ciganeska“, za obuku nastavnika o romskoj tradiciji, običajima, istoriji i jeziku. Za ovaj priručnik osmislio je predavanja i radionice o istoriji Roma. Pojedina od ovih predavanja održana su u periodu od 2003-2006. godine u niškim osnovnim i srednjim školama. Deo tih predavanja postao je sastavni deo akreditovanog seminara. Za školsku 2011/2012. godinu seminar pod nazivom „Romaneska-elementi romske kulture u nastavi“ postao je deo Kataloga za stručno usavršavanje, Zavoda za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja.

dr Milovan Pissari, istoričar, doktorirao je na Univerzitetu u Veneciji s radom o zločinima nad civilima u Srbiji i Makedoniji tokom Prvog svetskog rata. Oblasti njegovog interesovanja su politike prema civilima u ratnim okolnostima u Evropi u XX veku, Holokaust, genocid nad Romima, antifašizam u Italiji i Jugoslaviji. Objavio je brojne naučne članke u Srbiji i inostranstvu.

Sažetak izlaganja „Genocid nad Romima u Srbiji“

Uspostavljanjem nemačke vlasti u Srbiji donete su, između ostalog, sve naredbe kojima se regulisao položaj Jevreja i Roma na okupiranoj teritoriji. Na osnovu Nirberških zakona, oni su stavljeni tada na marginu javnog života dok su kroz zaplenu imovine, obavezne novčane kontribucije i prinudni rad, podvrgnuti ekonomskoj eksploataciji. U tom sistemu, nadzor i administrativna organizacija povereni su srpskim kvislinškim vlastima. U jesen 1941. godine, u periodu kad zbog jačanja narodnooslobodilačkog pokreta nemačke vlasti donesu odluku o masovnim streljanjima nad civilima kao meri odmazde, Jevreji i Romi muškarci izabrani su među prvim taocima određenim za streljanje.

U Beogradu, koji je tada bio sedište okupacionih vlasti i kvislinške vlade, stradanje Roma postiglo je najveću razmeru. U nekoliko racija izvršenih krajem oktobra, nemačke i kvislinške vlasti su zajedničkim snagama uhapsili Rome muškarce iz Beograda i okolnih sela i oterali ih u logor Topovske šupe. Posle tri dana, streljani su u blizini sela Jabuke. Mesec dana kasnije, žene i deca su internirani u logor na Sajmištu, odakle će većina njih biti puštena u januaru 1942. godine.

Na osnovu pronađene arhivske dokumentacije, moguće je detaljno rekonstruisati tok tih događaja, ali i formulisati hipoteze o stvarnom odnosu moći između okupatora i kvislinga po pitanju genocida nad Romima u Srbiji.

dr Đokica Jovanović (1952, Ljubljana), sociolog kulture, školovao se u Nišu, Kumanovu (Republika Makedonija) i Beogradu. Objavljuje kao autor, urednik i recenzent. Radi kao vanredni profesor na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Živi u Nišu. Učestvovao je u mnogobrojnim naučno-istraživačkim projektima, objavio veliki broj knjiga, naučnih radova i publicističkih tekstova. Autor je više dokumentarnih filmova. Prvi je dobitnik nagrade „Vojin Milić“ Srpskog sociološkog društva za najbolju sociološku knjigu 2012. godine za knjigu Prilagođavanje. Srbija i moderna: od strepnje do sumnje, izdavač: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu; Čigoja štampa, Beograd i SVEN, Niš.

Rezime teksta Đokice Jovanovića „...ČUO JE DA SU CIGANI STRELJANI NA BUBNJU... Kultura zaborava ili Romi u Nišu u vreme II svetskog rata“

U Nišu i na seoskom području niške opštine početkom II svetskog rata je živelo više od 1300 Roma. Niš je tada imao oko 40.000 žitelja. Prvo masovnije hapšenje niških Roma (zna se da se radilo o „velikoj grupi“), desilo se oktobra 1942. godine, kada su uhapšeni Romi bili odvedeni u logor na Crvenom Krstu u Nišu. Inače, o sudbini niških Roma u tom periodu se ne zna mnogo. Osim retkih svedočenja očevidaca sačuvanih u raznim dokumentima, pre svega u Arhivu grada Niša, i sećanja retkih savremenika, nema sistematizovanih nalaza o ovoj

stvari. Sa druge strane, sudbina Roma u ratu ne predstavlja naročit interes (sem retkih istraživača) zvaničnih ustanova (političkih, obrazovnih, naučnih, kulturnih...). Naravno, zaboravljeno je čak i to da se o Romima ništa nije želelo znati.

Publikovano u: „Kultura sjećanja: 1941. Povijesni lomovi i svladavanje prošlosti“, zbornik, Sulejman Bosto et al, Disput, Zagreb i Fondacija Friedrich Ebert Stiftung, Banja Luka, 2008, Str. 83-93.

Ivan Radenković (1977, Bor), teoretičar-aktivist. Studije filozofije završio u Novom Sadu. Masterirao na problemu nauke u fenomenologiji i strukturalnoj psihoanalizi sa tezom Nauka između strukture i fenomena. Član je organizacije Gerusija (<http://gerusija.com>) iz Novog Sada od 2005. godine. Deo je uredništva časopisa za teorijske prakse Stvar. Organizator i učesnik programa Uvod u radikalne teorije. Aktivan u Udruženju romskih studenata iz Novog Sada kao programski koordinator. Interesuje ga marksistička epistemologija, kritička teorija društva i polit-ekonomske teorije. Učestvuje na domaćim i međunarodnim simpozijumima, tribinama i seminarima. Objavljuje po periodici.

Sažetak izlaganja „Geneologije anticiganizma i klasni rasizam“

Domen nacije i države predstavlja polje posredovanja između rase i klase. Pitanje da li je klasa opštiji pojam u odnosu na rasu različito se postavljalo s obzirom na značaj i mesto mnoštva kultura unutar datih nacionalnih okvira. Ako je nekada rasizam bio otvoreno biološki determinisana ideologija, danas, po mišljenju Etienne Balibara, prisustvujemo vremenu rasizma bez rase. Ovaj oblik rasizma je posredovan kulturološkim odrednicama pomoću kojih se naglašava fiksnost svih kultura. Međutim, u ovu kulturološku diferencijalnost ugrađena je konzervativna crta koja teži da vrednosno, konceptualno i stvarno razdvoji evropsku kulturu od prodora kultura 'trećeg sveta', ukratko radi se o savremenom funkcionisanju kulture na način nekadašnjeg funkcionisanja rase kao biološke odrednice. Tako se anticiganizam pojavljuje kao kultura koja je inferiorna u smislu da pruža otpor idealima 'superiorne' kulture koja se ogleda kroz društveni i politički individualizam, preduzetništvo, jednom rečju, kroz zajedničkost konstituisanu individualizmom. Efekti ovog kretanja očitovali su se i na procese podruštvljavanja rada, njegovu intenzifikaciju i heterogenizaciju u čemu je kulturna komponenta kao inačica rasizma bez rase odigrala vrlo značajnu ulogu. U procesu 'deklasizacije' i 'derasizacije' ideološka uloga države je bila odlučujuća.

Kenan Emini izbegao je iz bivše Jugoslavije u Nemačku gde je otpočeo borbu za prava Roma i protiv deportacija. U 2006. godini je zajedno sa drugim Romima iz bivše Jugoslavije osnovao nevladinu organizaciju "Roma Center Göttingen e.V." (Romski Centar Getingen), nakon čega je usledilo osnivanje drugih mreža i udruženja. Kada je nemačka vlada u 2009. godini otpočela intenzivniju kampanju masovnih deportacija Roma iz Nemačke na Kosovo osnovana je inicijativa "alle bleiben!" ("svi ostaju!") sa idejom da se povežu organizacije civilnog društva i aktivisti/kinje koji se bore protiv deportacija. Kako bi se suočili sa sadašnjim izazovima Roma i Romkinja, Kenan Emini je u saradnji sa drugim romskim aktivistima/kinjama i organizacijama širom Evrope inicirao stvaranje Evropskog pokreta Roma. U Evropski pokret Roma uključeni su pojedinci/ke i organizacije iz Nemačke, Srbije, Španije, Rusije, Rumunije, Ukrajne, Kosova, Mađarske, Italije, Francuske, Velike Britanije, Poljske i Austrije ali je mreža aktivna i u drugim zemljama. Za Međunarodni dan Roma 08. aprila u 2013. godini u zajedničkoj akciji učestvovalo je preko 50 zemalja.

Sažetak izlaganja „Romi i Romkinje – žrtve tranzicije i ratova“

Kao rezultat sukoba u bivšoj Jugoslaviji, a nakon rasnog proterivanja i zločina veliki broj Roma je izbegao u Nemačku. Po dolasku, izbeglice su iskusile život u strahu od deportacije pre svega zbog toga što su im nemačke vlasti odobrile samo privremeni status odnosno uvedeno je "privremeno odlaganje deportacije" što je dodatno ograničavalo njihova osnovna prava.

U svom izlaganju Kenan Emini govoriće o svom radu, o položaju Roma kako u Nemačkoj tako i u širem evropskom kontekstu, o otporu koji postoji, ali i o tome koji su mogući pravci razvoja trenutne situacije. Takođe, on će govoriti o tome na koji način sećanje na Porajmos povezuje sa svojim političkim i edukativnim radom i o tome kako prošlost odnosno učenje i poznavanje prošlosti može da oblikuje sadašnjost i budućnost.

Vesna Lučić (1969, Užice). Osnovnu i srednju školu završila u Užicu. Diplomirala 1993. godine na Filozofskom fakultetu u Beogradu, na grupi za istoriju. Od 1993. godine radi u školi, od 2000. godine u OŠ „Stari grad“ u Užicu, kao nastavnik istorije.

Voditeljka i koautorka niza seminara za nastavnike/ce. Koautorka udžbenika istorije za osnovnu školu za peti, šesti i sedmi razred, koautorka radne sveske za istoriju za peti i sedmi razred osnovne škole, recenzent Zbirke tekstova iz istorije za sedmi i osmi razred, spisateljica nekoliko prikaza u Istorijskoj baštini, koordinatorica za izradu Priručnika za učenje o Holokaustu i autorka priloga u Priručniku, autorka časova-primerica dobre prakse, objavljenih na sajtovima Otvorena škola i Digitalna učionica i drugo....

Sanja Ristić (1960), diplomirala na Filozofskom fakultetu u Beogradu, odsek istorije. Od 2003. godine bavi se humanitarnim pravom, a nakon boravka u Jad Vašemu 2009. godine, i Holokaustom. Jedan od autora/ki Priručnika za učenje i Holokaustu namenjenog nastavnicima/cama. Predaje istoriju u XIII beogradskoj gimnaziji.

O „Priručniku za učenje o Holokaustu“:

Cilj nastanka ovog Priručnika (Platoneum i Savez jevrejskih opština Srbije, Novi Sad-Beograd 2012. godine) je upoznavanje nastavnika/ca sa: ciljevima, metodologijom i metodikom izučavanja Holokausta u nastavi, osnovnim pojmovima, aspektima i hronologijom Holokausta kod nas i u svetu, domaćim istorijskim izvorima i literaturom o Holokaustu, kao i prevedenim nastavnim materijalima, pružanje informacija o stranim sajtovima na kojima se mogu dobiti informacije i materijali vezani za Holokaust, kao i pružanje ideja i modela, kako se mogu koristiti istorijski izvori u nastavi o Holokaustu, kroz primere dobre prakse. Časove o Holokaustu čini 13 priloga u kojima je interdisciplinarno i multidisciplinarno obrađena tema Holokausta. Ukupno u priložima ima: 9 časova srpskog jezika, 5 časova građanskog vaspitanja i 9 časova istorije, kao i uvodni prilog o značaju arhiviranja. Ono što je karakteristično za sve nastavne jedinice je korišćenje pisanih izvora, fotografija, karata, odlomaka iz književnih dela. Na osnovu ovog materijala učenici/ce znaju definiciju pojmova antisemitizam, Holokaust, geto, pravednici; prepoznaju na istorijskim izvorima primere antisemitizma i Holokausta; znaju gde se nalaze glavna stratišta Jevreja u Srbiji; razumeju na koji način su Jevreji i druge grupe gubili identitet i bili meta progona; povezuju literarni tekst sa istorijskim kontekstom; razumeju uticaj nacističke propagande na promociju sopstvenog političkog programa i ideologije korišćenjem produkata kulture; neguju sećanje na stradale i preživele.

O filmu „Pogrešna reč - odšteta Romima i Sintijima u Nemačkoj?“

Film Katrin Seibold i Melani Špita, (1987), 85 min, nemački / sa srpskim titlovima.

Dokumentarni film „Pogrešna reč - odšteta Romima i Sintijima u Nemačkoj?“ je po prvi put prikazao progon nemačkih Roma i Sintija za vreme nacista, iz ugla proganjanih. Snimili su ga Melanie Špita (Melanie Spitta), ćerka preživelih i filmska rediteljka Katrin Seibold (Katrin Seybold), tokom perioda kada su predstavnici Sintija i Roma u Nemačkoj počeli otvoreno da kritikuju uskraćene i zakasnele odštete i uopšte grube prakse institucija prema preživelim. Ovaj film iz 1987. godine otkriva nikada objavljene dokumente, policijske dosijee i fotografije nacista koji su vršili medicinske eksperimente u koncentracionim logorim nad zatočenim ženama, decom i muškarcima.

Zašto je zapadnonemačka birokratija te dokumente sakrivala? Preživeli i njihova deca svedoče o često uzaludnoj borbi za odštetu i priznanje rasno motivisanog progona i ubijanja i o neprestanoj diskriminaciji Sintija i Roma od strane nemačkih vlasti.

O organizatorima

Ženski prostor (Niš), www.zenskiprostor.org

Ženski prostor je udruženje građanki koje se bavi osnaživanjem i organizovanjem žena iz marginalizovanih društvenih grupa. Tokom rada *Ženski prostor* posvećuje najviše pažnje Romkinjama, kako onima koje žive u romskim naseljima, tako i onima koje su integrisane ali se suočavaju sa diskriminacijom na osnovu svog porekla. Oblasti u kojima radimo su: feministička i antifašistička edukacija, opismenjavanje i doškoloavanje, ekonomsko osnaživanje, politička participacija, lobiranje i zagovaranje sistemskih rešenja, jačanje ženskih inicijativa i organizacija, podrška manjinskom aktivizmu, rad sa medijima i javnošću na ukidanju stereotipa i predrasuda, kultura i umetnost.

Forum za primenjenu istoriju (Beograd), www.fpi.rs/blog, starosajmiste.info

Udruženje *Forum za primenjenu istoriju* (FPI) predstavlja platformu za produkciju znanja i javnu medijaciju istorije. Naš cilj je da podstičemo istorijsko učenje i javni diskurs o kontroverznim, prećutkivanim ili potisnutim događajima u istoriji i da na taj način omogućimo svim članovima društva da aktivno učestvuju u stvaranju jedne „istorije odozdo“. Sa našim aktivnostima podržavamo istraživanje i kritičku diskusiju o istorijskim događajima i idejama, i obrazujemo o društvenom i političkom potencijalu sećanja i historiografije. Na ovaj način istorija postaje praktično sredstvo za menjanje društvene realnosti i može se koristiti – na kritičan način – u borbi za emancipaciju i socijalnu transformaciju.

Roma Center Göttingen e.V., www.roma-center.de

Roma Center Göttingen e.V. osnovan je od strane Roma iz bivše Jugoslavije koji su izbegli u Nemačku. Kroz različite kulturne, društvene i humanitarne aktivnosti borimo se za osnovna prava Roma i drugih izbeglica iz bivše Jugoslavije, te doprinosimo kulturnoj raznolikosti sa ubeđenjem da mirno organizovanje različitih etničkih grupa dovodi do nestajanja predrasuda i bolje integracije u nemačko društvo.